

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАК ЦИФРОВІЗАЦІЇ СИСТЕМИ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ

THEORETICAL APPROACHES TO DEFINING THE CONCEPT AND FEATURES OF THE DIGITALIZATION OF JUDICIAL SYSTEM OF UKRAINE

Штабська Х.Д., аспірантка кафедри кримінального процесу
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена аналізу теоретичних підходів до визначення поняття та ознак цифровізації системи судустрою України.

У роботі акцентовано увагу на різних наукових підходах до визначення терміна «цифровізація», а також проаналізовано закріплення цього поняття на законодавчому рівні України. На підставі досліджених наукових напрацювань запропоновано власне визначення поняття «цифровізація» та окреслено її характерні ознаки.

Головну увагу приділено аналізу різноманіття наукових підходів до визначення поняття цифровізації системи судустрою України, її меж та впливу на юридичні процеси. Звернуто увагу, що активізація переходу судової системи України на електронний документообіг та запровадження дистанційних форм роботи пов'язується з пандемією COVID-19 та початком повномасштабної війни в Україні, з огляду на необхідність забезпечення безперебійної роботи судів, швидкість обміну інформацією та збереження даних.

Сформульовано визначення терміну «цифровізація системи судустрою України» та виокремлено ключові ознаки, серед яких автоматизація судових процедур, розвиток електронного документообігу, використання штучного інтелекту, забезпечення онлайн-доступу до судових рішень і дистанційна комунікація учасників процесу.

Встановлено, що дослідження теоретичних аспектів цифровізації системи судустрою України недостатньо розвинене, оскільки наукові праці здебільшого зосереджені на аналізі окремих цифрових механізмів у судах. Відсутність комплексного доктринального підходу ускладнює визначення сутності цифровізації та її системне впровадження.

Зроблено висновок, що формування чіткого понятійно-категоріального апарату цифровізації судустрою України сприятиме єдиному розумінню основних аспектів цифрової трансформації судової системи, уніфікації правових норм, спрощенню розробки нормативно-правових актів та ефективному регулюванню правових відносин у процесі цифровізації.

Ключові слова: цифровізація, судустрої, судова система, електронне правосуддя, інформаційні технології, цифровізація судочинства, правові технології, цифрова трансформація.

The article examines theoretical approaches to defining the concept and features of the digitalization of Ukraine's judicial system.

This study focuses on various scholarly approaches to defining the term "digitalization" and analyzes how this concept is enshrined in Ukrainian legislation. Based on the analysis of existing research, a definition of "digitalization" is proposed, and its characteristic features are outlined.

The main focus is on analyzing the diversity of scholarly perspectives on defining the digitalization of Ukraine's judicial system, its scope, and its impact on legal processes. It is noted that the accelerated transition of the Ukrainian judiciary to electronic document management and the adoption of remote work formats are linked to the COVID-19 pandemic and the onset of the full-scale war in Ukraine. These developments underscore the need to ensure the uninterrupted operation of courts, enhance the speed of information exchange, and secure data storage.

A definition of "digitalization of the judicial system of Ukraine" is proposed, highlighting key features such as the automation of judicial procedures, the development of electronic document management, the use of artificial intelligence, the provision of online access to court decisions, and remote communication among process participants.

It has been found that research on the theoretical aspects of judicial digitalization in Ukraine remains underdeveloped, as most scholarly works focus on analyzing specific digital mechanisms within courts. The absence of a comprehensive doctrinal approach complicates the conceptualization of digitalization and its systematic implementation.

It is concluded that developing a clear conceptual and categorical framework for the digitalization of Ukraine's judiciary will contribute to a unified understanding of key aspects of the judicial system's digital transformation, the harmonization of legal norms, the simplification of regulatory lawmaking, and the effective governance of legal relations in the digitalization process.

Key words: digitalization, judicial system, court system, electronic justice, information technologies, digitalization of legal proceedings, legal technologies, digital transformation.

Постановка проблеми. Швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій сприяє переходу від індустріального до інформаційного суспільства, де зростає потреба в інтенсифікації інформаційних процесів, зборі, обробці та передачі значних обсягів даних. Головним продуктом такого суспільства стають інформація та знання. Активне впровадження цифрових технологій і телекомунікацій у всі сфери суспільного життя є необхідним і неминучим, особливо з огляду на об'єктивні процеси інформатизації. Розвиток цифровізації системи судустрою України є результатом багаторічної роботи над впровадженням інноваційних технологій у правову систему країни. Водночас у науковій спільноті існує дискусія щодо визначення самого поняття цифровізації системи судустрою, його меж та впливу на юридичні процедури. У наукових джерелах поняття «цифровізація системи судустрою України» часто ототожнюється з поняттями «електронне правосуддя», «діджиталізація судочинства», «цифрова трансформація правосуддя». Теоретична природа визначення поняття та ознак цифровізації системи судустрою України є мало-

дослідженою, оскільки наукові праці здебільшого зосереджені на аналізі окремих технічних і процедурних аспектів роботи судів у цифровому середовищі. Внаслідок цього відсутній ґрунтовний доктринальний підхід до розуміння цифровізації як цілісного правового явища у діяльності судів, що ускладнює її комплексне впровадження та розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема цифровізації правосуддя як концепція почала формуватися в другій половині ХХ ст. Це зумовлено впровадженням перших спроб переходу до електронної форми судочинства на міжнародному рівні, що в свою чергу започаткувало розвиток низки доктринальних підходів до розуміння цього явища. У вітчизняній науці дослідження правової концепції цифровізації системи судустрою стрімко почало розвиватися у ХХІ ст., продовжуючи сьогодні бути в полі зору науковців, з огляду на пандемію COVID-19 та введення воєнного стану, що підштовхнуло Україну до стрімкого впровадження цифрових технологій в усі сфери людського та державного життя, включаючи й сферу здійснення правосуддя.

Використання цифрових технологій в судочинстві були предметом дослідження таких науковців, як Ольга Барабаш, Альона Найченко, Вадим Савчук, Ольга Скочиляс-Павлів, Олена Храпенко, Тетяна Цувіна та ін., а загальні аспекти цифровізації розглянуті у роботах Дениса Манько, Олени Пасечник, Миколи Руденко, Олександра Савченка, Марини Хаустової та ін. Однак, незважаючи на велику кількість досліджень, визначення поняття та формулювання ознак цифровізації системи судоустрою розглядається щоразу під різними кутами зору, з огляду на розвиток законодавчої бази, а також запровадження нових та вдосконалення існуючих практичних механізмів з боку держави.

Метою статті є всебічний аналіз та узагальнення існуючих теоретичних підходів до визначення поняття цифровізації системи судоустрою України, а також виокремлення на цій основі ключових характеристик цього процесу в контексті сучасних правових трансформацій.

Результати дослідження. Сучасна юридична наука характеризується зміною підходів до дослідження різних соціально-правових феноменів, що зумовлено трансформацією методології. Такі зміни є наслідком переходу суспільства на новий якісний рівень, на якому основним ресурсом і товаром виступає інформація, формуючи інформаційне суспільство. Впровадження сучасних технологій охопило всі сфери людського і державного життя, включаючи й органи правосуддя.

Цифровізація судочинства виступає результатом технологічної модернізації судової діяльності, а еволюція підходів до її визначення зумовлена суб'єктивним осмисленням цього процесу. Дослідження наукових джерел свідчить, що розвиток наукової думки в цій сфері чітко відображає поступові етапи інформаційного забезпечення правосуддя як виду діяльності.

Для формулювання поняття та виокремлення головних ознак цифровізації системи судоустрою України необхідно розпочати з формулювання поняття «цифровізація», яке сьогодні не має єдиного підходу до визначення.

Так, Микола Руденко на основі аналізу сукупності трактувань дефініції «цифровізація» визначає це поняття з точки зору таких підходів як: технологічний, економічний, соціальний, філософський та нормативний [1, с. 9]. Варто погодитись із сформульованим автором технологічним підходом, відповідно до якого категорія «цифровізація» трактується як: «соціально-економічні трансформації, ініційовані масовим впровадженням і використанням інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій (створення, збір, обробка, зберігання, перетворення, обмін і передача інформації)» [1, с. 10].

Марина Хаустова визначає поняття «цифровізація» у вузькому та широкому значеннях. У *вузькому сенсі* цифровізація розглядається як перетворення інформації в цифрову форму, яке у більшості випадків призводить до зниження розходів, та появи нових можливостей тощо. У *широкому сенсі* цифровізація визначається як тренд ефективного світового розвитку за умови, якщо цифрова трансформація відповідає декільком вимогам: 1) вона охоплює виробництво, бізнес, науку, соціальну сферу та звичайне життя громадян; 2) супроводжується тільки ефективним використанням її результатів; 3) її результати доступні користувачам перетвореної інформації; 4) її результатами користуються не тільки фахівці, але й пересічні громадяни, а користувачі цифрової інформації мають навички роботи з нею [2, с. 9].

Олександр Савченко пропонує розуміти цифровізацію як процес покращення процедур, механізмів, методів діяльності через запровадження інформаційно-комунікативних технологій у діяльність та комунікацію [3, с. 74].

У національному законодавстві поняття «цифровізація» вперше було закріплене в Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки,

відповідно до якої: «цифровізація – це насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір» [4].

У пункті 25 частини 1 Закону України «Про Національну програму інформатизації» цифровізацію визначено як процес впровадження цифрових технологій у всі сфери суспільного життя. У пункті 24 цієї ж статті визначається термін «цифрова технологія» як сукупність систематизованих правових, науково-технічних, організаційних рішень, спрямованих на застосування комп'ютерної та іншої електронно-обчислювальної техніки, програмного забезпечення та інших засобів для зменшення участі користувача інформаційно-комунікаційних систем і засобів інформатизації під час збирання, приймання, обробки, передавання інформації чи трудомісткості виконуваних операцій [5].

Проаналізувавши існуючі наукові підходи до тлумачення поняття «цифровізація» та закріплені визначення цього терміну на законодавчому рівні, можна визначити цифровізацію як комплексний процес впровадження цифрових технологій у всі сфери діяльності з метою оптимізації, автоматизації, підвищення прозорості та ефективності, а також інтеграції фізичного і цифрового середовищ, що сприяє формуванню кіберфізичного простору та розвитку цифрової економіки.

На підставі поданого визначення цифровізації можна виокремити такі її ознаки як: універсальний характер; власний інструмент реалізації – цифрові технології; безперервний розвиток; полегшення та прискорення виконання завдань; формування єдиної системи взаємодії у вигляді кіберфізичного простору.

Актуальність переходу судів на електронний документообіг значно зросла під час пандемії COVID-19, оскільки обмежувальні заходи вимагали дистанційного доступу до судових процесів та документів. Однак вкрай актуалізувалося впровадження цифрових технологій у роботу судів внаслідок початку повномасштабної війни в Україні у 2022 році, коли забезпечення безперебійної роботи судів, швидкість обміну інформацією та збереження даних набули критичного значення для функціонування судової системи.

Разом з тим, дослідження теоретичної природи цифровізації системи судоустрою України є недостатньо розвиненим у науковій літературі, оскільки більшість наукових праць зосереджені на аналізі окремих механізмів функціонування судів у цифровому середовищі. Це призводить до відсутності комплексного доктринального підходу до визначення сутності та правової природи цифровізації судової системи України, що ускладнює її системне впровадження та подальший розвиток.

У науковій доктрині існує думка, що поняття «цифровізація правосуддя» має два підходи до розуміння: вузький та широкий. У вузькому значенні цифровізація судочинства розглядається як інструмент покращення (спрощення) процесу розгляду та вирішення судових справ за допомогою різноманітних інформаційно-телекомунікаційних технологій; За широкого підходу зазначається, що цифровізація судочинства включає сукупність процесів покращення (спрощення) окремих напрямів діяльності суду, до яких відносять: процес розгляду та вирішення судової справи, електронний документообіг, публікація судових рішень, ведення електронної справи та доступ до її матеріалів тощо [6, с. 130–131].

Як зазначає Вадим Савчук, цифровізація судового процесу є складним соціально-правовим феноменом, який включає цілі підсистеми різноякісних компонентів. На думку автора цифровізація правосуддя повинна переслідувати двоєдину мету: з одного боку – спрощення доступу

до судового захисту та покращення його ефективності, а з другого боку – автоматизацію внутрішніх процесів судової діяльності [6, с. 130].

На думку інших дослідників цифрова трансформація правосуддя є одним з аспектів судової реформи, що має здійснюватися паралельно із розв'язанням наявних світових проблем за допомогою інших, не цифрових засобів [7, с. 64].

З практичної точки зору розкриває зміст поняття Альона Найченко, зазначаючи: «Цифровізація судової системи – це процес впровадження сучасних інформаційних технологій у роботу судів з метою підвищення доступності, прозорості та ефективності правосуддя. Вона полягає, зокрема, у автоматизації судових процесів, електронному документообігу, дистанційному веденню справ, застосуванню цифрових платформ для подання позовів, скарг і отримання судових рішень, дистанційної комунікації учасників процесу. Це дозволяє скоротити час розгляду справ, знизити судових витрати та спростити доступ до правосуддя, особливо в умовах воєнного стану...» [8, с. 430].

З урахуванням викладеного, цифровізацію системи судустрою України можна визначити як процес впровадження та використання сучасних цифрових технологій у функціонування судової системи, спрямований на підвищення її ефективності, прозорості та доступності. Цей процес охоплює автоматизацію судових процедур,

використання штучного інтелекту для правового аналізу, онлайн-доступ до судових рішень, а також розвиток електронного документообігу, що забезпечує взаємодію учасників процесу в цифровому середовищі.

Висновки і пропозиції. Сучасні виклики вимагають адаптивного підходу до реформування, що передбачає активну цифровізацію судової системи, удосконалення механізмів доступу до правосуддя, підвищення ефективності та забезпечення більшої прозорості всіх судових процедур.

Проте варто констатувати, що незважаючи на поступове впровадження в діяльність судової системи України окремих цифрових механізмів, а також законодавчого закріплення цілей та перспектив реалізації електронного судочинства, окреслення понятійних основ цифровізації системи судустрою України не було предметом комплексного дослідження. Залишаються невизначеними межі, ключові характеристики та основні підходи до її реалізації. Це призводить до неоднозначного тлумачення цього процесу та ускладнює вироблення єдиного підходу до його реалізації.

Вироблення чіткого понятійно-категоріального апарату забезпечить спільне розуміння ключових аспектів цифрової трансформації судової системи, сприятиме уніфікації правових норм, полегшенню розробки нормативно-правових актів та регулюванню правових відносин в умовах цифровізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Руденко М.В. Цифровізація: категоріальні особливості та специфіка трактування. *Економічний форум*. 2021. № 4. С. 4-13. URL: https://e-forum.com.ua/web/uploads/pdf/Economic_Forum_Vol_11_No_4-3-13.pdf (дата звернення: 23.02.2025).
2. Хаустова М.Г. Поняття цифровізації: національні та міжнародні підходи. *Право та інновації*. 2023. № 2 (38). С. 7-18. URL: <https://pti.org.ua/index.php/ndipzir/article/view/834/645> (дата звернення: 23.02.2025).
3. Савченко О.С. Систематизація наукових підходів до поняття «цифровізація у публічному управлінні». *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*. 2022. №2 (76). С. 72-76. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2_2022/12.pdf (дата звернення: 23.03.2025).
4. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80> (дата звернення: 24.02.2025).
5. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 01.12.2022 № 2807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20> (дата звернення: 24.02.2025).
6. Савчук В.С. Концепція цифрової трансформації цивільного судочинства: доктринальний підхід. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 12. С. 129-132. URL: http://lsej.org.ua/12_2024/30.pdf (дата звернення: 25.02.2025).
7. Барабаш О.О. Цифровізація правосуддя у контексті впровадження системи Е-Суд: виклики та завдання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2023. № 1. С. 57-66. URL: <http://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/law/article/view/564/558> (дата звернення: 25.02.2025).
8. Найченко А.М. Цифровізація правосуддя як один із етапів реформування судової системи в Україні. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 10 (28).с. 430-440. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/15501/15572> (дата звернення: 26.02.2025).